

Foto: © Jahn Petter Johnsen

Rekrutteringsutfordringer for marin sektor i framtida

Vil realisering av et verdiskapingspotensial i marin sektor i framtida være avhengig av befolkningsutviklinga i Kyst-Norge? Hvis svaret er ja, så er spørsmålene følgende: Vil folk bo i kystsamfunn i framtida? Statistisk Sentralbyrå (SSB) sine tall over befolkningsutviklinga i norske kystkommuner de siste årene viser at vi ikke kan svare ja på det spørsmålet. Tvert i mot, så viser SSB sine tall at unge mennesker trekkes mot større sentra. Dette faller sammen med forskning som vi har gjort, som viser at vi i løpet av de nærmeste årene kan forvente at omkring 20 % av dagens fiskere vil være pensjonert. Sjøl om fiskeflåten i dag ikke opplever rekrutteringssvikt, så kan dette ha betydning for hvem og hvordan fiskeflåten skal rekruttere i framtida [1]. I forhold til fiskeflåten har vi i dag en viss systematisk innsikt i sysselsettings- og rekrutteringsforholdene, mens vi mangler slik kunnskap om foredlingsindustrien og oppdrett. Her er nok bildet variert og mer

komplekst enn i flåten fordi muligheten til å rekruttere utenlandsk arbeidskraft er større enn i fiskeflåten.

Hvorfor er det viktig med kunnskap om rekrutteringsforhold i fiskeri- og havbruksnæringa? Tatt i betraktning at dagens marine næringer fortsatt har sitt tyngdepunkt i mindre kommuner i nord og vest, dvs. fra de områdene der befolkningsutviklinga kan forventes å bli svakest, kan det være grunn til å være bekymret for tilgangen på faglært og ufaglært arbeidskraft til marin sektor. I den grad kystsamfunn og kystnæringer forgubbes, vil det ha stor betydning for muligheten til å drive verdiskaping på kysten. Dette vil igjen ha konsekvenser for næringsstruktur, næringsorganisering, eierskap og for hvor inntektene fra de marine ressursene havner i framtida.[2] Dette ser vi også gjennom at framtidsanalyser av det «Marine Norge» har i stor grad fokusert på potensialet for

verdiskaping på kysten, men har i liten grad drøftet hvordan befolknings- og samfunnsutviklinga på kysten vil påvirke framtidig verdiskaping i marin sektor. Det er ikke sikkert at potensialet lar seg realisere, hvis det ikke finnes hender og hoder som vil arbeide i marin sektor. [1]

Økte rekrutteringsutfordringer i marin sektor i framtida?

Marin sektor har i flere år vært pekt ut som et satsingsområde for forskning, utdanning og næringsutvikling for å bidra til nyskaping og økt verdiskaping i Norge. Bakgrunnen for dette er den tradisjonen og tyngden vi allerede har, særlig i sjømatindustrien. Samfunn langs Norskekysten som for eksempel Bekkjarvik, Tromsø, Havøysund, Veidholmen, Bergen, Husøy eller Ålesund har alle fiske, fangst, fiskeindustri, havbruk og tilgrensende aktiviteter og servicevirksomheter som viktige næringer. Nærhet til de marine ressursene har vært en viktig forutsetning

for verdiskapinga som har skjedd i disse samfunnene. Ei desentralisert bosetting, med tilpassing til mange ulike naturmessige og sosiale omgivelser, har gjort det mulig å utnytte et bredt spekter av marine ressurser og utvikle et variert næringsliv basert på tilgrensende aktiviteter, som for eksempel verftsindustri og utstyrsproduksjon. Disse aktivitetene er både resultater av enkeltindividers og kollektivt arbeid og av de sammensatte rammebetingelsene som naturgrunnlag, forvaltning, fysiske omgivelser og kultur representerer. De marine næringene har vært avhengige av arbeidskraft med mye real- og erfaringskompetanse, men med relativt lite formell utdanning. Ferdigheter og kunnskaper har vært overført gjennom hverdagslivets aktiviteter. Dette har gitt en fleksibel og tilpassingsdyktig arbeidsstyrke som til dels har vandra mellom de ulike marine næringene. Denne arbeidsstyrken har vært en av våre viktigste ressurser i marin sektor. Mye av arbeidskrafta innen olje- og offshorevirksomhet er rekruttert fra dette fleksible og mangslunne kystarbeidsmarkedet. Slik befolknings- og bosettingsmønsteret utvikler seg, kan vi ikke ta det for gitt at det vil være sånn i framtida. Derfor kan vi forvente at rekrutteringsutfordringene vil øke både på land og på sjø.

Fortsatt rekruttering gjennom lokale nettverk?

Fram til i dag har mye av arbeidskrafta i de marine næringene vært rekruttert lokalt eller regionalt. Sjøl om mer og mer kunnskap i dag overføres gjennom skolen og andre formelle institusjoner, er kunnskapsoverføring gjennom lokale nettverk med regionale, nasjonale og internasjonale forgreininger, fortsatt viktige[1]. Forskning ved Norges fiskerihøgskole og Norsk senter for bygdeforskning tyder på at sjøl om disse nettverkene fortsatt er viktige, endres de i ei retning der de ikke lenger er så vevd inn i lokalsamfunn. Dermed kan også forbindelsen mellom næring og lokalsamfunn og det lokale rekrutteringsgrunnlaget svekkes. Dette er prosesser som også forsterkes av de ulike sektorpolitikkenes som føres og som fører til endringer i hvordan næring og samfunn blir organisert. [3]

Behov for kunnskapsbasert politikk

De prosessene som er nevnt ovenfor behøver ikke å bety at de marine næringene står overfor en rekrutteringskrise. Endringer i innvandringspolitikken og muligheter for auka arbeidsinnvandring fra nye land innen EU, kan føre til økt tilflytting til kystsamfunn med arbeidskraftbehov. Kystsamfunn kan også bli attraktive for nye grupper. Deler av det rurale USA og bynære bygder i Norge, har for eksempel opplevd tilflytting i de seinere åra. Denne veksten skyldes vekst i rurale «randsonenæringer» og at folk i frie yrker etterspør det de oppfatter som «det gode liv» på landsbygda. Tendensen til at folk har flere «hjem», i den forstand at de tilbringer mer og mer tid i en fritidsbolig på bygda i stedet for i en mer sentralt beliggende hovedbolig, synes å bli sterkere. Men disse fritidsbeboerne vil neppe arbeide i fiske eller fiskeindustrien. Videre vil ei positiv befolkningsutvikling på kysten, kreve at folk ser muligheter knytta til det å ha hovedbostedet på kysten og at de opplever at de har kontroll over egne liv.

I de seinere åra er det uført mye forskningsarbeid for å dokumentere verdiskapingspotensialet på kysten. Når det gjelder hvordan kunnskapsutvikling og rekruttering til kystnæringene og sjømatindustrien skal sikres og videreutvikles, har det ikke manglet på utvalg og tiltak, men disse har i liten grad bygd på forskningsbasert kunnskap. Vårt forskningsprosjekt Nettverk eller marked - rekrutteringsutfordringer i marin sektor er et av få forskningsprosjekter på dette området. Vårt prosjekt som er finansiert av Norges forskningsråd og Fiskeri- og havbruksnærings forskningsfond, er imidlertid begrenset til å omfatte rekruttering til den helårsdrevne fiskeflåten. Følgelig må mye av tiltaksarbeidet, og særlig det som omfatter landindustri og oppdrett, bygge på tru og synsing, heller enn fagkunnskap. Dette gjenspeiles også i hvordan Fiskeri- og kystdepartementet forholder seg til dette. Den delen av fiskeripolitikken som handler om rekruttering og kunnskap, er i liten grad bygd på forskningsbasert kunnskap, noe som fører til en rimelig fragmentert rekrutterings- og kunnskapspolitikk, der hver

sektor må slåss for sine interesser. Vår forskning viser at rekruttering til fiskeflåten er sammensatt og henger sammen både med lønnsomhet, tradisjon, bosetting og lokale betingelser for kunnskapsutvikling. Lignende forhold, dog uten at de er identiske, kan vi bare anta gjør seg gjeldende for resten av sjømatindustrien. Hvis det er tilfelle, krever tilretteleggelse for et nyskapende og verdiskapende næringsliv i Kyst-Norge en tverrsektoriell politikk der verdiskaping, kunnskapsbehov og sysselsettingsutfordringer sees i sammenheng. En slik politikk må være tufta på faktisk kunnskap om de prosessene som foregår, hvordan de kan påvirkes, hva folk sjøl ønsker og hvilke behov næringslivet har. Den kunnskapen har vi i dag muligheter til å skaffe oss.

[1] Johnsen JP, Vik J. Mellom marked og nettverk: Om fiskerirekruttering og sysselsettingssystemer i fiske, Rapport 7/08. Bygdeforskning 2008.

[2] Johnsen JP. Forvaltning, styring og kybernetisering i norsk fiskerinæring. I: Bailey J, Tiller RG, Otterstad O, Tretvik AM Raudåte - redning eller ruin? Trondheim: Tapir akademisk forlag, 2008. p. 95-107.

[3] Johnsen JP, Murray G, Neis B. North Atlantic fisheries in change – from organic associations to cybernetic organizations. *Mast* 2009;9(2):55-82.

Foto: © Jahn Petter Johnsen